

Πότε κινδυνεύουμε από την θεία Μετάληψη (Φώτιος Σχοινάς, Δρ. Φιλοσοφίας)

Categories : [ΘΕΟΛΟΓΙΑ](#)

Date : 13 Μαΐου, 2020

Καί έφοβήθησαν οὐ οὐκ ἦν φόβος

Τό ὅτι δέν κινδυνεύουμε ἀπό τήν θεία μετάληψη εἶναι ἀρκούντως τονισμένο καί θεολογικά ἀναλυμένο καί τεκμηριωμένο ἀπό πολλούς θεολόγους, ἱερεῖς καί ἀρχιερεῖς, ὥστε θά ἦταν ἴσως ματαιοπονία νά προβῶ ἐγώ σέ μία, ἐπί πλέον, θεολογική ἀνάλυση. Θά προσπαθῆσω ἐν τούτοις, βασιζόμενος στόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό, νά φωτίσω μία θεολογική πτυχή τοῦ θέματος.

Κατ' ἀρχήν πρέπει νά τονίσουμε ὅτι στό μυστήριο τῆς Θείας Κοινωνίας δέν ἔχουμε σῶμα καί αἷμα ψιλοῦ (ἀπλοῦ) ἀνθρώπου, ἔστω θεοποιηθέντος, ἀλλά, κυριολεκτικῶς εἰπεῖν, σῶμα καί αἷμα Θεοῦ. Πῶς συμβαίνει αὐτό; Πῶς εἶναι δυνατόν ὁ Θεός, ὁ ἀπρόσιτος, ὁ ὑπερούσιος, ὁ μόνος ἄυλος, νά ἔχει σῶμα καί αἷμα; Συμβαίνει διά τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ὁ προαιώνιος Θεός Λόγος προσέλαβε ἐν χρόνῳ στήν αἰδίο ὑπόσταση/πρόσωπό του τήν ἀνθρώπινη φύση/οὐσία ἐκ τῆς Παρθένου καί Θεοτόκου Μαρίας. Ἡ ἀνθρώπινη φύση του, τό ἀνθρώπινο πρόσλημμα, δέν ἦταν οὔτε αὐθύποστατο, οὔτε ἀνυπόστατο, ἀλλά ἐνυπόστατο ἔχοντας ὡς ὑπόσταση/πρόσωπο αὐτή ταύτη τήν ὑπόσταση/πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Οἱ δύο φύσεις/οὐσίες τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἑτερούσιες (ἄλλη ἢ θεία φύση/οὐσία, ἄλλη ἢ ἀνθρώπινη φύση/οὐσία), ἀλλά καί ὁμοῦπόστατες (ἔχουν μία κοινή ὑπόσταση/πρόσωπο). Ὅπως ἡ ψυχὴ καί τό σῶμα εἶναι φύσεις ἑτερούσιες ἀλλά ὁμοῦπόστατες, ὁμοίως καί στό Χριστό. Ὁ δεῖνα ἄνθρωπος, π.χ. ὁ Παῦλος, φέρει δύο κεχωρισμένες καί διαφόρους φύσεις, τήν ψυχὴ καί τό σῶμα• ἀμφοτέρως ὅμως οἱ φύσεις συναπαρτίζουν ἕνα πρόσωπο, τοῦ Παύλου. Καί τόσο οἱ ψυχικὲς ὅσο καί οἱ σωματικὲς λειτουργίες, καίτοι διακριτές ἀποδίδονται στό ἕνα πρόσωπο τοῦ Παύλου. Ἡ ψυχὴ τοῦ Παύλου λογίζεται καί εὐσεβεῖ καί ὄχι τό σῶμα• ὁμοίως καί τό σῶμα τοῦ Παύλου τέμνεται καί ὄχι ἡ ψυχὴ• ὅμως σέ ὅλες τίς περιπτώσεις ὁ λογιζόμενος, ὁ εὐσεβῶν καί ὁ τεμνόμενος εἶναι ὁ Παῦλος, διότι αὐτοῦ καί ὄχι ἄλλου εἶναι ἡ ψυχὴ καί τό σῶμα. Ἔτσι καί στό Χριστό ἡ θεία φύση μέ τίς ἐνέργειές της, καίτοι διακριτὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καί ἡ ἀνθρώπινη φύση μέ τίς ἐνέργειες, καίτοι ἐνωμένη μέ τή θεία φύση χωρίς σύμφυρση τῶν δύο φύσεων, ὑφίσταντο στό ἕνα πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Πρέπει νά σημειωθεῖ βέβαια ὅτι οἱ δύο φύσεις, ἐνωμένες καθ' ὑπόστασιν, ἦσαν διακριτές μεταξύ τους, ἀλλά ἀχώριστες χωρίς φυρμό καί σύγχυση. Ἔτσι ὁ Χριστός κατά μέν τήν θεότητα ἦταν ἄκτιστος, ἄυλος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος καί ἀπαθής, ἀσχημάτιστος, ἄποιος, ἄποσος κ.λ.π. κατά δέ τήν ἀνθρωπότητα ἦταν κτιστός, ὑλικός, ὁρατός, ψηλαφητός, ὑποκείμενος στά ἀδιάβλητα πάθη, ἐσηματισμένος μέ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα συμβεβηκότα. Καί ὅταν

ἔπασχε, ἔπασχε ἡ ἀνθρώπινη φύση του, ἐνῶ ἡ θεία φύση παρέμενε ἀπαθής. Ἐραπίζετο, ἐνεπύετο, ἐκολαφίζετο, ἐσταυροῦτο καί ἀπέθνησκε ἡ ἀνθρώπινη φύση, χωρίς νά ὑφίσταται τίποτα ἀπό αὐτά ἡ θεία φύση, οὔσα φύσει ἀπαθής. Ὅμως καί εἶναι ἀξιοσημεῖωτο νά τονισθεῖ ὅτι, λόγω τοῦ ὅτι δέν ὑπῆρχε καμμία ἀνθρωπίνη ὑπόσταση στό Χριστό, ὁ πάσχων, ὁ ραπιζόμενος, ὁ ἐμπτυόμενος, ὁ κολαφιζόμενος, ὁ σταυρούμενος καί ὁ ἀποθνήσκων ἦταν ὁ Θεός Λόγος κατά τήν ἀνθρωπότητα βέβαια. Διότι ἡ ἀνθρωπότητα πού ὑπέμεινε τά πάθη αὐτά ἦταν ἰδική του καί ὄχι ἄλλου τινός. Τό ἀνθρώπινο πρόσλημμα δέν ἦταν ἀυθυπόστατο ἀλλά ὑπέστη ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ Θεοῦ Λόγου, καί σ' αὐτή τῇ θεία ὑπόσταση ἀποδίδονταν τά πάθη του. Ὅθεν ὁ Δαμασκηνός σημειώνει ὅτι «*χρή οὖν τά μέν ὑψηλά νέμειν τῇ θεότητι αὐτοῦ, τά δέ ταπεινά τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ, καί ταῦτα δέ καί κάκεῖνα τῇ μιᾷ ὑποστάσει*» [1]. Στόν Χριστό οὐδεμία ἀυτοτελής ἀνθρώπινη ὑπόσταση/πρόσωπο ὑφίσταται. Τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐχρημάτισε καί πρόσωπο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐτσι στό ἓνα πρόσωπο/ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου κατηγοροῦνται τόσο τά θεῖα ὅσο καί τά ἀνθρώπινα ιδιώματα: «*Σήμερον κρεμάται ἐπί ξύλου (ἀνθρώπινη ιδιότητα) ὁ ἐν ὕδασι τήν γῆν κρεμάσας (θεία ιδιότητα). Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται (ἀνθρώπινη ιδιότητα) ὁ τῶν ἀγγέλων Βασιλεύς (θεία ιδιότητα).. Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται (ἀνθρώπινη ιδιότητα) ὁ περιβάλλων τόν οὐρανόν ἐν νεφέλαις (θεία ιδιότητα).....*»

Ὁμοίως ὁ Δαμασκηνός γράφει: «*... ὁ Χριστός μία ὦν ὑπόστασις, ἔχων δέ δύο φύσεις τῆς θεότητος καί τῆς σαρκώσεως κατά μέν τήν θεότητα αὐτοῦ ἐθαυματουργεῖ, κατά δέ τήν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἔπασχε, καί οὔτε ἡ θεότης αὐτοῦ ἔπασχεν οὔτε τό σῶμα ἐθαυματουργεῖ, ἀλλ' ὁ εἷς Χριστός, ἡ μία ὑπόστασις, τό ἓν πρόσωπον, καί ταῦτα ἐνήργει ὡς Θεός κάκεῖνα ἔπασχεν ὡς ἄνθρωπος*» [2]. Ἐπομένως ὁ Χριστός ἔπραττε τά θεῖα κατά τρόπο ἀνθρώπινο καί τά ἀνθρώπινα κατά τρόπον θεῖον. Καί τοῦτο ἀποτελεῖ κατά τόν Δαμασκηνό τό μυστήριον τό ἀποκεκρυμμένον ἀπό τῶν γενεῶν, τό μυστήριον τοῦ Σταυροῦ ὅτι «*ὁ Θεός ἄνθρωπος γέγονε καί ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρώθη ... ὅτι ὁ Θεός ὠράθη καί ἐνεπύσθη, ... ὅτι ὁ ἀόρατος ὁράται καί πάσχει ὁ ἀπαθής καί μένει οὐδέν ἡττον ἀπαθής. Πάσχει γάρ σαρκός φύσει καί μένει ἀπαθής τῇ θεότητι • ἀπαθές γάρ τό θεῖον, κἄν ἠνωται καθ' ὑπόστασιν τῷ πάσχοντι σῶματι*» [3]. Εἶναι εὐλογο ὅτι ὄχι μόνο τά ιδιώματα-ἐνέργειες, ἀλλά καί ἀμφοτέρες οἱ φύσεις/οὐσίες, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλωστε προέρχονται οἱ ἐνέργειες, κατηγοροῦνται (ἀποδίδονται, ἀνήκουν) στό ἓνα πρόσωπο/ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ὅθεν λοιπόν καί ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ εἶναι φύση Θεοῦ (τοῦ Θεοῦ Λόγου) καί εἶναι τελείως ὀρθό νά ποῦμε ὅτι τό Εὐχαριστιακό σῶμα καί αἷμα εἶναι σῶμα καί αἷμα Θεοῦ. Ὁ ἱερός Δαμασκηνός γράφει ἐπ' αὐτοῦ: «*Σῶμα ἐστίν ἀληθῶς ἠνωμένον θεότητι, τό ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτό τό σῶμα τό ἀναληφθέν ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτός ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καί αἷμα Θεοῦ*» [4].

Τό ὅτι τό εὐχαριστιακόν σῶμα καί αἷμα εἶναι σῶμα καί αἷμα Θεοῦ συνάγεται καί ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία, ἀπό τήν ὁποία ἐλήφθη καί διεπλάσθη τό σῶμα καί τό

αἷμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου, εἶναι ἀληθῶς καί κυριολεκτικῶς Θεοτόκος. «*Θεοτόκον δε κυρίως καί ἀληθῶς τήν ἁγίαν παρθένον κηρύττομεν*• ὡς γάρ Θεός ἀληθής ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς, ἀληθής Θεοτόκος ἢ τόν ἀληθινόν Θεόν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννήσασα... Οὐ γάρ ἄνθρωπον ψιλόν ἐγέννησεν ἢ ἁγία παρθένος, ἀλλά Θεόν ἀληθινόν, οὐ γυμνόν ἀλλά σεσαρκωμένον, οὐκ οὐρανόθεν τό σῶμα καταγαγόντα καί ὡς διά σωλήνος δι' αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα ἀναλαμβάνοντα καί ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα» [5]. Ἡ Θεοτόκος ἐγέννησε Θεόν σεσαρκωμένον ὄχι βέβαια κατά τήν θεότητα του (κατά τήν θεότητα γεννᾶται ἀϊδίως καί ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρός), ἀλλά κατά τήν ἀνθρωπότητά του. Ἐάν ἡ Παρθένος δέν ἦταν κυριολεκτικῶς καί ἀληθῶς Θεοτόκος, θά ἦταν ἀπλῶς Χριστοτόκος, ἀνθρωποτόκος, ὅπως ὑπεστήριζε ὁ Νεστόριος.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων τό σῶμα καί τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι κυριολεκτικῶς καί ἀληθῶς σῶμα καί αἷμα Θεοῦ. Ὅχι ὅτι ἡ θεότητα ἔχει σῶμα καί αἷμα, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα, ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἡ ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένη, ἐνώθηκε καθ' ὑπόστασιν μέ τήν θεότητα στόν ἕνα καί ἀδιαίρετο Χριστό. Ὅπως ἔχουμε ὑπαινιχθεῖ δέν εἶναι ἄλλος ὁ Υἱός τοῦ Πατρός καί ἄλλος ὁ υἱός τῆς Παρθένου, ἀλλά αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Θεός Λόγος ἐνανθρωπήσας. Ὁ Χριστός εἶναι Θεός ἐνανθρωπήσας, Θεός σεσαρκωμένος καί ὄχι ἄνθρωπος θεοποιηθείς. Εἶναι δυνατόν λοιπόν τό σῶμα καί τό αἷμα τοῦ Θεοῦ νά εἶναι μεταδοτικόν οἰασδήποτε μολύνσεως; Οὔτε κατά διάνοιαν! Τούναντίον εἶναι παρεκτικόν ζωῆς καί υἰείας καί ἰάσεως καί ρώσεως ψυχῆς καί σώματος.

Στήν ἀκολουθία τῆς θ. Μεταλήψεως βρίθουν φράσεις, ὅπως «*καί γενέσθω μοι τά ἅγια ταῦτα εἰς ἴασιν καί κάθαρσιν καί φωτισμόν καί φυλακτήριον καί σωτηρίαν ψυχῆς τε καί σώματος*» (εὐχή β', Μ. Βασιλείου), «*ἀλλά γενέσθω μοι ὁ ἄνθραξ τοῦ παναγίου σου σώματος καί τοῦ τιμίου σου αἵματος εἰς ἁγιασμόν καί φωτισμόν καί ρῶσιν* (=ἐνδυνάμωση, ἰσχυροποίηση) *τῆς ταπεινῆς μου ψυχῆς καί τοῦ σώματος*» (εὐχή γ', Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου), «*καταξίωσόν με ἀκατακρίτως μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων καί ἀθανάτων καί ζωοποιῶν καί φρικτῶν μυστηρίων σου, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καί εἰς ζωήν αἰώνιον, εἰς ἁγιασμόν καί φωτισμόν καί ρώμην καί ἴασιν καί υἰείαν ψυχῆς τε καί σώματος*» (Εὐχή ε', Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου).

Ὁ ἱερός Δαμασκηνός γράφει: «*Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καί εἰς ζωήν αἰώνιον καί εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καί σώματος, τοῖς δε ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν εἰς κόλασιν καί τιμωρίαν, καθάπερ καί ὁ τοῦ κυρίου θάνατος τοῖς μέν πιστεύουσιν γέγονε ζωή καί ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τοῖς δέ ἀπειθοῦσι καί τοῖς κυριοκτόνοις εἰς κόλασιν καί τιμωρίαν αἰώνιον*» [6]. Ἐπομένως ἡ συμμετοχή στό Μυστήριον τῆς θ. Εὐχαριστίας ἔχει διττή ἐπενέργεια: σωστική καί ζωοδοτική στούς προσερχομένους ἀξίως καί μέ πίστη καί κολαστική καί τιμωρητική στούς προσερχομένους ἀναξίως καί μέ ἀπιστία. Ὅθεν λοιπόν τότε ὄντως κινδυνεύουμε ἀπό τήν θ. Μετάληψη ὅταν προσερχόμεθα

ἀναξίως, δηλ. χωρίς πίστη και χωρίς τήν πρέπουσα προετοιμασία και τήν σχετική, ἔστω, καθαρότητα.

Ὁ Ἀπ. Παῦλος εἶναι κατηγορηματικός: βαριά τιμωρία περιμένει τούς ἀναξίως κοινωνοῦντες πού φτάνει μέχρι τήν ἀρρώστια και τόν θάνατο ἀκόμη: «27 Ὡστε ὅς ἂν ἐσθίῃ τόν ἄρτον τοῦτον ἢ πίνη τό ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἐνοχος ἔσται τοῦ σώματος και τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. 28 Δοκιμαζέτω δέ ἄνθρωπος ἑαυτόν, και οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω και ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. 29 Ὁ γάρ ἐσθίων και πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει και πίνει, μή διακρίνων τό σῶμα τοῦ Κυρίου. 30 Διά τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοί ἀσθενεῖς και ἄρρωστοι και κοιμῶνται ἱκανοί. 31 Εἰ γάρ ἑαυτούς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. 32 Κρινόμενοι δέ ὑπό τοῦ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μή σύν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν» (Α΄ Κορινθ. 11, 27-32) Μετάφραση (Ν. Ἰ. Σωτηροπούλου): «Ὡστε, ὅποιος τρώγει αὐτό τόν ἄρτο ἢ πίνει τό ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, θά εἶναι ἐνοχος γιά ἀσέβεια πρὸς τό σῶμα και τό αἷμα τοῦ Κυρίου. 28 Γι' αὐτό ἄς ἐξετάζῃ ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του, και ἔτσι ἄς τρώγῃ ἀπό τόν ἄρτο και ἄς πίνη ἀπό τό ποτήριον. 29 Διότι ἐκεῖνος, πού τρώγει και πίνει ἀναξίως, τρώγει και πίνει καταδίκη γιά τόν ἑαυτό του, ἐπειδή δέν τιμᾷ τό σῶμα τοῦ Κυρίου. 30 Γι' αὐτό μεταξύ σας πολλοί εἶναι ἀσθενεῖς και ἄρρωστοι, και ἀρκετοί ἔχουν πεθάνει. 31 Ἀλλ' ἐάν ἐξετάζαμε τούς ἑαυτούς μας, δέν θά ὑφιστάμεθα τιμωρίες. 32 Ὅταν τιμωρούμεθα ἀπό τόν Κύριο, παιδαγωγούμεθα, γιά νά μή καταδικασθοῦμε μαζί μέ τόν κόσμο» [7]. Ὅθεν δέν εἶναι ἀπροϋπόθετη και χωρίς συνέπειες ἡ ἀνάξια προσέλευση στό Ποτήριον τῆς Ζωῆς. Τό σῶμα και τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι φωτιστικόν και κολαστικόν. Φωτιστικόν ὁ αὐτούς πού προσέρχονται μέ μετάνοια και συναίσθηση, κολαστικόν ὁ αὐτούς πού προσέρχονται ἀσυναισθήτως.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μ. Βασίλειος γράφει στήν ἱκετήριο εὐχή α΄ πρό τῆς Θ. Μεταλήψεως: «Ναί, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεός μου• και μή εἰς κρίμα μοι γένοιτο ἡ μετάληψις τῶν ἀχράντων και ζωοποιῶν μυστηρίων σου, μηδέ ἀσθενῆς γενοίμην ψυχῆ τε και σώματι ἐκ τοῦ ἀναξίως αὐτῶν μεταλαμβάνειν». Ὁ ἱερός Δαμασκηνός γράφει στήν ἱκετήριο ς΄ εὐχή του πρό τῆς Θ. Μεταλήψεως: «Και ἀξίωσόν με ἀκατακρίτως μεταλαβεῖν τῶν θείων και ἐνδόξων και ἀχράντων και ζωοποιῶν σου μυστηρίων, μή εἰς κόλασιν, μή εἰς προσθήκην ἀμαρτιῶν...». Και πάλι ὁ ἴδιος: «...Ὅλον σου τό σῶμα τολμῶν δέξασθαι μή καταφλεχθεῖν». (θ΄ εὐχή). Και ὁ Συμεών ὁ Μεταφραστής στήν εὐχή μετά τήν Θ. Μετάληψη: «Ὁ δούς τροφήν μοι σάρκα σῆν ἐκουσίως/ὁ πῦρ ὑπάρχων και φλέγων ἀναξίους/ μή δὴ καταφλέξης με, μή, πλαστουργέ μου».

Συμπερασματικά ἡ προσέλευση στό Ποτήριον τῆς Ζωῆς δέν εἶναι πάντοτε ἀκίνδυνη. Ὅταν προσερχόμαστε ἀσυναισθήτως μπορεῖ νά κατακαοῦμε και νά κατακριθοῦμε. Μάλιστα σύμφωνα μέ τόν Ἀπ. Παῦλο, ὅπως ἤδη ἔχουμε δεῖ, μπορεῖ τό ἐπακολούθημα τῆς ἀσυναισθητῆς προσελεύσεως στό κεντρικό Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, στή Θ. Εὐχαριστία, νά εἶναι ἡ ἀρρώστια ἀκόμη και ὁ θάνατος. Ὅθεν ὁ «φόβος» και ἡ «ἀγωνία» μας ὅταν προσερχόμαστε στά ἄχραντα μυστήρια δέν (πρέπει νά) εἶναι ὁ

φόβος τῆς μολύνσεως, ἀλλά ὁ «φόβος» τῆς κατακρίσεως καί καταδίκης. Καί ἐνῶ ὁ φόβος τῆς μολύνσεως εἶναι ἐντελῶς ἀνυπόστατος, «πειρασμικός» θάλεγα, ὁ φόβος τῆς κατακρίσεως εἶναι ἐντελῶς ὑπαρκτός, ἐάν μεταλαμβάνουμε χωρίς τίς ἀνάλογες προϋποθέσεις.

[1] Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Περί πίστεως κατὰ Νεστοριανῶν* (17) 4-6, ἔκδοση Β. Kotter, τόμος IV, Βερολίνο 1981, σελ. 241

[2] Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Περί πίστεως κατὰ Νεστοριανῶν IV*, (10) 5-12, ἔκδ. Β. Kotter, Βερολίνο 1981, σελ 240.

[3] Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Περί πίστεως κατὰ Νεστοριανῶν IV*, (27) 3 κ. ἔξ, ἔκδ. Β. Kotter, Βερολίνο 1981, σελ 245-246.

[4] Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως II*, πστ´ 94-96, ἔκδ. Β. Kotter, Βερολίνο 1973, σελ. 194.

[5] Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως II*, νστ´ 2-4 καί 10-13, ἔκδ. Β. Kotter, Βερολίνο 1973, σελ. 133-134.

[6] Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως II*, πστ´ 106-113, ἔκδ. Β. Kotter, Βερολίνο 1973, σελ. 195.

[7] Ἡ Καινή Διαθήκη, κείμενον-ἐρμηνευτική ἀπόδοσις Ν. Ἰ. Σωτηροπούλου, Ἀθήνα 2012, σελ. 775.

Η ΑΛΛΗ ΟΨΙΣ: "Θερμές ευχαριστίες στον συγγραφέα του άρθρου για την αποστολή και άδεια δημοσίευσής του".